

כתרי תורה

לק"י • פרשת ואתחנן ה'תש"פ ב'של"א • גליון ט"ו
• הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

כתר מלכות – מאן מלכי רבנן

רבי שלום ב"ר יחיאל כהן זלה"ה
מח"ס שיר ומוסר - י"א אב תש"נ
רבי שלמה ב"ר דוד גובני זלה"ה
רב מושב כפר זיתים - י"א אב תשנ"ב
רבי חיים ב"ר אברהם שרעבי זלה"ה
רב מטה יהודה - ט"ו אב תשס"א
רבי אברהם ב"ר יהודה בדיחי זלה"ה
מדייני צנעא ורב כניס בית צאלח - י"ז אב תרצ"ט

לרפואת הגאון הרב חיים מימון ב"ר שלמה נהרי שליט"א והרב חזקיהו אליהו אליעזר בן תורת שליט"א בתוך שאר חולי ישראל
אין לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה

כתר של"א"ש

כי תוליד בנים ובני בנים, ונושנתם בארץ
והשתחם ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם
הרע בעיני ה"א להכעיסו (ד, כה)
יש לתמוה מדוע נקט הכתוב לשון כי תוליד
דהיינו כאשר תוליד וכו' ועשיתם הרע, ואף
כי אמרו חז"ל (גיטין ז, א) כי משמש בדי'
לשונות אי, דלמא, אלא, דהא (אם, פן,
אלא, כאשר. ע"ש בפירש"י). וכאן היה שייך
לפרשו בלשון אם, מ"מ הלא תרגמו
אונקלוס בלשון 'ארי תילדון' שמשמעו
כאשר וכו'. ומדוע מוכיחם משה בלשון זו
וכי ודאי שיעברו ויעשו הרע חלילה.

ומצאתי למהרי"ץ בעץ חיים (ח"א דף לג, ב)
שכתב בשם הרב שושני ורדים, כי נבואה
היתה כאן וגילה על העתיד להיות וז"ל
'בפרשה זו נתנבא מרע"ה שעתידין ישראל
לעבוד ע"ז בארץ ושיגלו ממנה בעון זה.
ולכך אמר כי תוליד ולא אמר אם תוליד
לפי שהוא משמש לשעה שמוכיח להם
עכשיו ומתנבא במה שיארע להם לדורות'.
(וכע"ז ברמב"ן ורבנו בחיי כאן, ויעוין עוד
באברבנאל במדבר ר"פ כ"א).

ואחר שלמדונו שאין כאן אזהרה ותוכחה
בלבד, אלא נבואה על העתיד להיות יובן
היטיב מש"כ במדרש אור האפילה
ז'נשארתי מתי מספר בגויים, כמו שארע
לנו היום בגלות, שנחרבו לחלח וחבור ונהר
גוזן שהרגם משוגע וחבירו והחריבו עריהם,
והנשארם יצאו אל ארץ תימן ובנו ערים
וישבו בהן, וגם עד שם רדפום אנשי דת
משוגע והחריבו עריהם והשמידום וכלו
ואבדו הם ומחמדיהם בעונותם ובעונות
אבותם שבידם. על כל אלו נתנבא משה
ומהם נשתיירנו אנו מתי מעט.

ועכשיו שנתקיימה בנו נבואה זו, כן יה"ר
שיתקיים בנו ז'שבת עד ה"א ושמעת
בקולו, כי א' רחום ה"א לא ירפך ולא
ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותך אשר
נשבע להם, אכ"ר. שבת שלום

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א – מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק'
אמה על אמה זכר לחרבן בדירה קנויה

א] בזמננו שרוב בעלי הדירות קונים את דירתם מקבלן כשהיא מוכנה לגמרי, נחלקו
הפוסקים האם צריכים לקלף מן הצבע אמה על אמה זכר לחרבן. כי הנה פסק הש"ע (תק"ס
סעיף א') דהלוקח חצר מסוידת ומכירתה הרי זו בחזקתה ואין מחיבים אותו לקלף בכתלים.
והטעם, י"א מפני שאנו תולים שנעשה ביד גוי אבל אם נעשה ביד ישראל כיון שנעשה
באיסור חייב לקלף (מג"א ס"ק ד'). וי"א דכיון שהקונה לא עשה איסור שהרי קנאה כך, אף
שהמוכר עשה איסור שלא שייך, הרי היא בחזקתה ולא מטריחים אותו לקלף (שו"ת רדב"ז
ח"ב סימן תר"מ). ובקבלן הבונה דירות למכרן, י"א דאף אלו המצריכים לקלף כשקנה
מישראל, כאן אינו חייב שהרי הקבלן פטור מלשייר שהרי אין זה ביתו וממילא אף הקונה
ממנו אינו חייב כיון שלא נעשה באיסור (אג"מ א"ח ח"ג סימן פ"ו). ולמעשה, דעת רבים שצריך
לקלף אמה על אמה אף בדירה מוכנה (אור לציון ח"ג פרק ל' הלכה א', שו"ת אבני ישפה ח"א סימן
קט"ז ענף ב', הגר"נ קרליץ קובץ על יד ח"ג עמוד ס"ח) וכן דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

זכר לחרבן בחופה

ב] כדי לזכור את אבילות ירושלים עיר קדשנו ותפארתנו, תיקנו חכמים לתת מעט אפר
בראש החתן במקום הנחת תפילין (בבא בתרא ס: ש"ע א"ח סימן תק"ס סעיף ב', אהע"ז סימן ס"ה
סעיף ג'). וכן נהגו בעבר כל קהילות ישראל (הטור אהע"ז סימן ס"ה על מנהג אשכנז ור' ירוחם תולדות
א"ח נתיב י"ח ח"ב על מנהג הספרדים) וכאשר ארע שהיו שלא הניחו תפילין בכל יום (עיין תורה
שלמה במילואים לפרשת בא פרק מ"א, כד הקמח ערך תפילין), הפסיקו את מנהג נתינת האפר
במקום תפילין, כי חששו שלא יהא להם ג"כ פאר תחת אפר (כל בו סימן ס"ב הובא בב"י סימן
תק"ס). ומנהג בני אשכנז שהחתן שובר כוס זכוכית בשעת הנישואין (תוס' ברכות ל. ד"ה אייתי
כסא, רמ"א אהע"ז סימן ס"ה סעיף ג') וכן הוא מנהג הספרדים (כנסת הגדולה אהע"ז סימן ס"ה, מועד
לכל חי סימן י' אות צ"ו). והטעם, כדי לזכור את ירושלים על ידי הצער שבבירת הכוס (דרכי משה
שם בשם הכלבו) וכן כדי שלא תתרבה השמחה יותר מדי בבחינת 'במקום רינה שם תהא רעדה'
(רוקח סימן שנג"ע ע"פ המעשה בגמרא ברכות שם) ועוד משום עין הרע שלא ישלוט על החתן והכלה
(שע"ה נישואין סימן ר"ו הערה תרט"ז בשם ספר אור החמה, נישואין כהלכה סימן י"ג סעיף ב').

וברמב"ם ובש"ע לא נזכר מנהג שבירת הכוס כלל. ואצלנו נהגו מאז ומתמיד בנתינת אפר,
ומנהג שבירת הכוס אינו ידוע כלל בינותינו. אכן למעשה, כבר הורגלו כיום רבים בקהילותינו
שהחתן שובר כוס זכוכית, וקשה לבטלו. עם זאת כתב מרן הגר"י רצאבי שליט"א שיש לשים
לב שלא תהא שבירת הכוס תמורת מנהג נתינת האפר, וע"כ בסיום השבע ברכות, יטבול
הרב באפר מעט את ראש אצבע ימינו, ויתן בראשו של חתן כמין קו קצר במקום הנחת
תפילין ממש, דהיינו על השיער, ויקדים לומר את הפסוק 'לשים לאבלי ציון לתת להם פאר
תחת אפר'. ואח"כ אם ירצה יאמר החתן "אם אשכחך ירושלם וגו'" וישבור את הכוס.

ימים שאין קורעים מקום המקדש

ג] ישנם ימים שלא קורעים בהם על ראיית מקום מקדשנו, כגון בחול המועד, פורים,
ערב שבת אחר חצות ובמוצ"ש (ספר ארץ ישראל להגר"מ טיקוצ'נינסקי סימן כ"ב סעיף י"א, שו"ת
בצל החכמה ח"ה סימן י"ב, מנחת שלמה ח"א סימן ע"ג) וכל שכן בשבת ויו"ט. ויש שהוסיפו גם ראשי
חדשים וימים שאין אומרים בהם תחנון. אך למעשה אין לכך מקור בהלכה (אורחות רבינו ח"ב
עמוד קנ"ה). ומי שנוהג שלא לקרוע בימים הנ"ל, כשישוב לראות את מקום המקדש לא יקרע,
אא"כ יעברו ל' יום מביקורו הקודם (מעדני שלמה עמוד ס"א בשם הגרש"ז אויערבאך והגר"ש
אלישיב וכ"כ הגר"ש דבליצקי וצ"ל בקונטרס אחר כתלנו אות י' ודלא כהאג"מ יו"ד ח"ג סוס"י). ודעת
מרן הגר"י רצאבי שליט"א שיש לקרוע בכל ימות השנה גם בחוה"מ שהרי אף על המת
קורעים אז. עוד הורה כי אם היה בכותל בימים שאין קורעים כגון בשבת או יו"ט, שוב אינו
צריך לקרוע תוך שלשים.

לא תנסו את ה' במשנת רבותינו

לא תנסו את ה' אלהיכם כאשר נסיתם במסדה (ו', טז)
לאו דלא תנסו את ה'

א[מקרא זה למד רבינו הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פ"י ה"ה) שלא לנסות הנביא יותר מיד, אלא מאחר שנדע שזה נביא יאמינו וידעו כי ה' בקרבם ולא ירהרו ולא יחשבו אחריו. והנה כאן לא נתבאר אלא שלא לנסות את נביאינו, וכמ"ש בחינוך (מצוה תכ"ד) כי דבר הנבואה איננו עניין תמידי לכל נביא ולפעמים לא יתנבא כי אם מעט ואם ינסוהו תמיד יהיה הפסד שיחלקו עליו בני אדם ולא יוכל לתת להם מופת פעם אחר פעם. אך ממש"כ רבינו בספר המצוות (לאוין ס"ד) דקדק מרן שליט"א בשערי יצחק (ויצא תשע"ה) שאסור לנסות את דבר ה' שכבר אמר אותו הנביא. וז"ל שהזהירו מנסות ייעודיו ויחוליו יתעלה שיעודו ויחלו אותנו בהם נביאינו על צד שנסתפק בהם אחר שידענו אמתת נבואת הנביא שיספר בהם. ויותר הוא מפורש במנין המצוות הקצר שבתחילת משנה תורה 'שלא לנסות את דבר ה'. ועניינו אחד כמבואר במדרש הגדול (שמות יז, ב) מה תריבון עמדי מה תנסון את ה', א"ל משה כל זמן שאתם מדיינין כנגדי הרי אתם מנסין את המקום.

וכ"ה מפורש בחינוך כי בכלל אזהרה זו, שלא לעשות מצות השם ב"ה דרך נסיון, כלומר שיעשה אדם מצוה לנסות אם יגמלוהו ה' כצדקו, לא לאהבת האל ויראתו אותו, וטעם איסור הנסיון במצוות, מפני ששכר מצות אינו בעוה"ז כמו שדרשו ז"ל (ע"ז ג, א) היום לעשותם ומחר כלומר לעולם הבא ליטול שכרם. והיינו שממילא יגיע לו מזה הפסד לאמונתו בה' כשיבקש הגמול ולא יגיענו, ועולה טעם זה עם הטעם שהזכיר לעיל. ב[ונראה כי שניהם נלמדו ממה שאירע במסה שאמרו היש ה' בקרבנו אם אין (שמות יז, ז). הא' כמו שביאר כאן באור האפילה שנסתפקו באהות ובנבואת משה בבקשם ממנו להוציא להם מים מן הסלע. וכמבואר כאן במדרש הגדול (ובשאר מדרשים) שאמרו אם רבון הוא על כל המעשים כדרך שהוא רבון עלינו נעבדנו ואם לאו נמרוד בו. וכן הביא רבותינו אומרינו, אמרו ישראל אם אנו מהרהרין בלבנו ויהא יודיע מה אנו מהרהרין, נעבדנו, ואם לאו לא נעבדנו שנאמר היש ה' בקרבנו ולדברי אלו הספק הוא על עצם כוח וגדלות ה'. והב' מדרשת רבי נחמיה שהובאה שם, כי כך היו מדיינין ואמרינו אם מספיק לנו מזונות נעבדנו וכו' ואל לאו נמרוד בו. שלא נסתפקו בכוחו אלא תלו עבודת ה' במה שישפיע אליהם.

מתי הותר לבחון את ה'

ג[והנה בגמרא בתענית (ט, א) א"ל רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש, מאי עשר תעשר (דברים יד, כב) עשר בשביל שתתעשר, א"ל הווא ינוקא מנא לך, א"ל רבי יוחנן זיל נסי, א"ל הווא ינוקא ומי שרי לנסויה להקב"ה והכתיב לא תנסו את ה' וכו' אינו ספק בכוחו של ה' אלא בא לראות אם ייטיב ה' לו בעבור עשיית המצוה, כאמור בחינוך. א"ל רבי יוחנן הכי א"ר הושעיא בכל אין מנסין חוץ מזו, שנאמר הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ובחוננו נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די (מלאכי ג, י). והטעם כתב בחינוך שם כי בפרנסנו משרתי ביתו במעשר לא יעכב שום דבר חטא ועון, את התועלת והברכה בממוננו.

ודין זה הובא ברמ"א (יו"ד רמ"ז סעיף ד'). וכן הביאו דרשה זו חכמי תימן בספריהם ומכללם בעולת שלמה (פרשת ראה טו, יא) עה"פ פתוח תפתח את ירך, ביאר כפל העניין 'אם פתחת לענייך ולאביונך תפתח

לעצמך שערי פרנסה, וידוע מאמר חז"ל על פסוק ובחוננו נא בזאת, על מצות הצדקה, בכל אסור לנסות חוץ ממצות הצדקה, וז"ל נסי ותקבון ממון רב לידך וזהו את ירך לקבץ ממון. וכע"ז ביאר מהר"י גופאן במנחת יהודה שם. ולא העירו עליה להלכה ש"מ שקיבלוה. וכן הביא במילי דאבות (ד, ז) איגרת צדקה ששלח כה"ר אברהם ב"ר צאלח לחכמי רצאבה וסיים בה 'ותדעו נאמנה, שאם רבותי ישתדלו בעדי ויעשו חפצי, תהיו בשופי ובשמחה בעד"ז, ולע"ה"ב לא ראתה אלהים זולתך, ובחוננו נא בזאת. וכן העלהו בשע"ה (ח"ה סי' קס"ט סעיף ט).

אכן ברמב"ם ובשו"ע לא העלוה דין זה להלכה, וצ"ע הלא גמרא מפורשת היא דבזו שרי לנסות את ה'. (ועי' מאירי שם מה שביאר הסוגיא ולדבריו אין קושיא כלל). והוסיף בזה בשערי יצחק (ויגש תשע"ה) כי אף שלדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם במאמרו אודות דרשות חז"ל (נדפס בתחילת עין יעקב דפוס וילנא) דרשה זו אינה בקבלה אלא כך פירשוהו לפי הכרעת הדעת ועל דרך מליצת השיר. וא"כ י"ל דמשום כך לא העלוה הרמב"ם, מ"מ הלא הלכה הורו כאן שבמעשרות מותר לנסות את ה', והיה לו להעלות שבזה אין לאו דל"ת.

שיטת רס"ג ויישוב דעת הרמב"ם

ד[והנה נוה שלום כאן הביא את דברי רס"ג בספרו האמונות והדעות (מאמר ז' פ"ב) שכתב כי היה נראה שפסוק ובחוננו נא בזאת מכחיש פסוק זה דלא תנסו, ולכך ביאר זיהאמת שהבחינה זולת הנסיון דהיינו שיש בחינה ויש נסיון, והביאור שהנסיון הוא שיחשוב האדם אם יוכל הבורא לעשות הדבר ההוא כענין שנאמר (תהלים עח, יח) וינסו אל בלבבם לשאל אוכל לנפשם, וידברו באלהים אמרו היוכל אל לערוך שלחן במדבר, וזהו האסור ועל זה נאמר לא תנסו. אבל הבחינה היא בחינת האדם ענינו אצל הבורא אם יש לו מעלה או לאו אחר שהוא מודה שהבורא יכול על המעשה ההוא כמ"ש בגדעון (שופטים ו, לו) שניסה בגוזה לדעת אם ה' מצליח בידו להושיע את ישראל, זה מותר ועל זה נאמר ובחוננו נא בזאת.

ולדבריו נמצא כי בכל מצוה וענין מותר לנסות את ה' אם אינו מפקפק חלילה בכוחו וגדלו אלא שרוצה לראות אם יענו ה' בדבר זה. והגדרה זו לחלק בין בחינה לנסיון אינה מדברי רס"ג, אלא כך למד הרע"ק בכונתו. ויסוד חילוק זה מצינו ג"כ במלאכי שם, כי נסיון היינו אם יש בהמנסה מדרגה גבוהה ממה שנודע לנו שיש בו. והבחינה היא לדעת ולהבין תכונת הנבט, ובחוננו נא בשאת היינו שברכת ה' שהיא ע"פ נס אין לה גבול ומידה ואחר שכבר הבטיח הברכה, אין כאן נסיון אלא בחינה שימלא ה' דברו. אכן חילוק הבחינה להרס"ג ענינה בחינת מדרגתו אצל ה', ולא בחינת הבטחת ה'. ועוד דלהמלאכי היינו דווקא במצוה זו שהבטיח ה' עליה ברכה עד בלי די שהיא ברכת ה' שתוסף ותלך לאין קץ.

ה[וכתב הגר"י פערלא בביאורו לסה"מ לרס"ג (ל"ת קכ"ז) כי לרבינו חוץ מזו שא"ר הושעיא, הינו חוץ מסוג נסיון כזה שאינו מנסה את כוחו של השי"ת אלא לנסות את מעלתו וגודל שכרו אצל ה'. ועפ"י ביאר ג"כ מדוע השמיט רבינו הרמב"ם דין זה לעניין מעשרות כי ס"ל כרס"ג וממילא אין חילוק בין מעשר לשאר דברים, ולעולם אסור לנסות את ה' ולבחון כח ה' גדלו ואמיתת נבואתו, ורק לבחון מעלתו אצל ה' מותר. וביאור דבריו כי כיון של אסר אלא הנסיון יבין הלומד מעצמו לחלק בין נסיון לבחינה, ולכך לא הזכירו.

כתר שם טוב - מדרכי רבותינו - כמוהר"ר אברהם ב"ר יהודה בדיחי זלה"ה

גאון מופלג בתורה והיה קורא אותו כמוהר"ר חיים קורח זלה"ה 'אוצר התורה', מרוב שקיעותו בתורה בעת שינתו היה גורס משנה ותלמוד בקול רם עד שהיו בעלי חנויות שלא הספיקו ללמוד ביום באים לחדרו ויושבים ולומדים מפיו באישון לילה. כשהיה יושב ומלמד אם הבחין במי שקרא ההלכה או הגמרא שלא בפיקוק הנכון הבין שלא התבררה לו הסוגיא, אך לא רצה לביישו אלא פנה לכל אותם שבאותו צד ואמר רבותי שבדרום או רבותי שבצפון אני חושב שעדיין לא נהירא לכם הסוגיא כראוי, והיה מבקש מאחד מהם שיקרא שוב והיה חוזר ומסביר עד שנתחוררה השמועה. שימש כחבר בי"ד של מהר"י הלוי זלה"ה וכרבה של כניס בית צאלח. משאו ומתנו היה ביושר אף עם הערביים, ופעם בשעותו בבית האמאם בעסקי הצורפות נתן לו האימאם מתנה כלי אחד אך רבינו בטביעות עינו הבחין שזהו כלי זה עתיק מאוד אלא שהשחיר מרוב ימים, ואף שלא רצה האימאם לחזור בו ממתנתו מפני הכבוד, נתחכם רבינו ואמר לו אתה נתת לי במתנה אף אני אבקש שתקבלו מידי במתנה. ואכן בזכות יושרו נתברך בעושר רב, אך עם זאת היה עניו מאוד בארחות חיו והיה ביתו פתוח לרווחה לעניים ואביונים מכל קצוות תימן ובפרט בשנות הרעב (חוות אלנפאר שהיתה בשנת התרס"ה) מימן מכספו קברנים לטפל בכל חללי הרעב. שימש גם כגזבר קופת ההקדש שאף הוריק לה מכספו. זיע"א. (מספרי נכדו הר"ש גמליאל).